

Ернст Теодор
Амадей Гофман
Життєва філософія
кота Мура

Харків
«ФОЛІО»
2024

ТОМ ПЕРШИЙ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ВИДАВЦЯ

Цій книжці передне слово потрібніше, ніж будь-якій іншій, бо коли не пояснити, яким дивним способом вона склалась, то може здатися, що в неї все напхано без ніякого ладу.

Тому видавець просить ласкавого читача неодмінно прочитати це передне слово.

Названий тут видавець має приятеля, з яким живе душа в душу і якого знає, як себе самого. Одного дня той приятель сказав йому десь таке:

— Ти, голубе, видрукував уже чимало книжок і знаєш книгарів, отже, тобі неважко буде знайти серед тих шановних людей когось такого, що за твоєю рекомендацією видрукував би писання одного молодого автора, обдарованого блискучим хистом і багатьма чудовими рисами. Замов за нього слово, він того вартий.

Видавець пообіцяв зробити все, що тільки від нього залежатиме, для свого колеги-письменника. Правда, він трохи здивувався, коли приятель признався йому, що той автор — кіт на ім'я Мур і що в рукописі викладено його життєву філософію. Але слово було вже дане, а перші сторінки здались йому досить добре написаними, тому він, з рукописом у кишені, негайно ж таки подався до пана Дюмлера на Унтерден-Лінден і запропонував йому видати котячу книжку.

Пан Дюмлер сказав, що хоч він досі не мав серед своїх авторів kota й не чув, щоб хтось із його шановних колег заходив у ділові стосунки з особами цієї породи, а проте ладен спробувати.

Рукопис пішов у друк, і незабаром видавець отримав на перегляд перші коректурні аркуші. Та як же він злякався, коли побачив, що Мурова історія час від часу уривається і

замість неї йдуть уривки з іншої книжки, яка містить життєпис капельмейстера Йоганнеса Крейслера!

Після пильних досліджень і розпитувань видавець дізнався нарешті ось що: пишучи свою «Життєву філософію», кіт Мур із спокійним серцем подер надруковану вже книжку, яку знайшов у свого господаря; одні аркуші він підкладав під свої, щоб краще було писати, іншими промокав чорнило. Ті аркуші лишилися в рукописі й через недогляд були надруковані як один твір.

Видавець змушений покірно, з тяжким серцем визнати, що ці чужі один одному тексти були, на жаль, так безладно перемішані через його власну легковажність, бо йому належало добре переглянути рукопис kota, перше ніж давати його в друк. А проте він себе трохи втішає ось чим.

По-перше, ласкавий читач легко зрозуміє, що до чого стосується, коли не пропустить повз увагу взяті в дужки позначки «А.м.» («Аркуш макулатури») і «М.п.д.» («Мур провадить далі»). До того ж найімовірніше, що подерта книжка так і не потрапила в продаж, бо про неї ніхто нічогосінько не знає. Тож принаймні приятелям капельмейстера буде приємно, що вони завдяки літературному вандалізмові kota дещо довідаються про дивне життя цього по-своєму незвичайного чоловіка.

Видавець сподівається на ласкаве пробачення.

Врешті, це правда, що автори часто завдячують своїй найсмівливішій думці й найнезвичайнішій слововживанню прихильним складачам, які так званими друкарськими помилками сприяють спалахові уяви. Так, наприклад, видавець у другій частині своїх «Нічних оповідань» на сторінці 326 говорив про чималі галяви, що траплялися в парку. Складачеві це речення видалося не досить геніальним, і він замінив «галяви» на «халяви». А в оповіданні «Панна Скюдери» складач хитро одяг цю даму не в «чорний халат», а в «чорний жилет із важкої шовкової матерії» і т. д.

Але кожному своє. Ані котові Мурові, ані невідомому біографові капельмейстера Крейслера не треба красуватися в чужому пір'ї, тому видавець пильно прохає ласкавого читача, перше ніж узятися до цієї книжечки, зробити деякі виправлення в тексті, щоб він не подумав про обох його авторів краще чи гірше, ніж вони того заслуговують.

А втім, ми відзначаємо тільки головні друкарські помилки, а дрібніші хай уже ласкавий читач нам вибачить.

Наостанці видавець хоче запевнити ласкавого читача, що він особисто познайомився з котом Муром, і той виявився приємним, вихованим юнаком. Його дуже вдало зображено на обкладинці цієї книжки.

Берлін, листопад 1819 року.

Е. Т. А. Гофман

ПЕРЕДНЄ СЛОВО АВТОРА

Боязко, з тремтінням серця передаю я світові деякі сторінки свого життя, своїх страждань, надій і пристрастей, сторінки, які поетичне натхнення видобуло з найглибших глибин моєї душі в солодкі години дозвілля.

Чи встою я, чи зможу встояти перед суворим судом критики? Але ж я писав для вас, чутливі душі, для вас, вірні, споріднені мені серця, що не втратили чистого, дитячого погляду на світ, так, для вас, — і одна-однісінька прекрасна сльоза із ваших очей утішить мене, загоїть рани, яких мені завдасть холодна огуда черствих рецензентів!

Берлін,
травень 18... року.

Мур
Étudiant en belles lettres¹

ПЕРЕДНЄ СЛОВО АВТОРА, НЕ ПРИЗНАЧЕНЕ ДЛЯ ДРУКУ

Спокійно і впевнено, як і належить справжньому генієві, передаю я світові свій життєпис. Хай світ навчається, як стати великим котом, хай побачить, який я гарний і досконалий, хай любить мене, цінує, поважає і навіть трохи обожнює.

А якщо хтось набереться зухвальства і зважиться хоч на крихту засумніватися в тому, що ця надзвичайна книжка має величезну вартість, то хай пам'ятає: він має справу з котом, у якого є розум, кмітливість і гострі пазури.

Берлін,
травень 18... року.

Мур
Homme de lettres très renommé²

P.S. Це вже казна-що! Надруковано й те переднє слово автора, яке зовсім не призначалося для читацького ока. Ну

¹ Літератор-початківець (*франц.*).

² Дуже відомий письменник (*франц.*).

що нам тепер робити? Хіба попросити ласкавого читача, щоб він не дуже ганив kota-письменника за надто пихатий тон і пригадав собі, що не одне переднє слово деяких чутливих авторів, коли його перекласти на правдиву мову щирої сповіді, мало чим відрізнятиметься від котового.

Видавець

Розділ перший

РАДІСТЬ БУТТЯ. МІСЯЦІ ЮНОСТІ

А все-таки в нашому житті є щось гарне, чудесне, величне! «О солодка звичко буття!» — каже той нідерландський герой у відомій трагедії. Отак і я кажу, але не в тяжку хвилину, коли доводиться розлучатись з буттям, як тому героєві, а навпаки — в прекрасну мить, коли мене якраз поїняло радісне усвідомлення, що я тепер цілком засвоїв цю солодку звичку й не маю ніякісінького бажання будь-коли її втратити. Бо я гадаю, що духовна сила, невідома потуга чи як там ще назвати первооснову, яка нами керує і яка до певної міри накиннула мені цю звичку, не питаючись моєї згоди, не може мати гірших намірів, ніж той приязний чоловік, до якого я пішов служити і який, даючи мені рибину на обід, ніколи не забере її в мене з-під носа саме тоді, як я її добре розсмакую.

О природо, священна, велична природо! Моє схвильоване серце сповнює незмірна втіха і захват від споглядання на тебе, мене обвіває таємничим шелестом твій подих! Ніч трохи прохолодна, і я хотів би... але ніхто з тих, хто читає або не читає ці рядки, не зрозуміє мого високого екстазу, бо він не побував на такому високому місці, до якого піднісся я! Правильніше було б сказати «видряпався», проте жоден поет не говорить про свої ноги, навіть коли має їх аж чотири, як я, а тільки про своє піднесення, хай то буде й не природний його стан, а лише наслідок спритних механічних маніпуляцій. Наді мною здіймається величезна баня неба, повний місяць сипле іскристе проміння, дахи і шпилі навколо залиті ясним сріблястим світлом. Гамір і метушня на вулицях піді мною дедалі спадає, ніч стає все тихіша, по небу пливуть хмари, якась самотня голубка боязко туркоче сумну любовну пісню, кружляючи навколо церковної вежі. Серденько моє! Ану ж вона захоче наблизитись до мене?

Я відчуваю, як у мені прокидається дивне хвилювання, якийсь мрійливий апетит немилосердно роздирає мою душу! Ох, якби та мила пташечка прилетіла до мене, я б її міцно пригорнув до свого закоханого серця і ніколи, ніколи не відпустив би від себе... О, вона залітає назад у голубник, облудниця, і я лишаюся сам на даху без ніякої надії! Як рідко все-таки трапляється в ці убогі, недобрі, черстві часи справжня спорідненість душ...

Невже вміння ходити рівно, на двох ногах, — таке велике досягнення, що плем'я, яке зветься людьми, присвоїло собі право панувати над нами всіма, хто ходить на чотирьох, багата краще за нього утримуючи рівновагу? Але я знаю, вони, люди, найдужче пишаються тим, що нібито сидить у них у голові й що вони зуть розумом. Я погано уявляю собі, що це таке, та одне знаю напевне: коли розум, як я собі виснував із деяких балачок мого пана й добродійника, — лише здатність свідомо діяти й не робити дурниць, то я не поміняюся з жодною людиною. Взагалі я вважаю, що свідомість — просто собі звичка; адже всі ми приходимо в життя і долаємо його, самі не знаючи як. Принаймні я можу сказати це про себе, і мені здається, що жодна людина на землі не знає з власного досвіду, як і де вона народилася, а тільки з чужих слів, які до того ж часто бувають не зовсім певні. Міста сперечаються між собою про те, в котрому з них народилася якась славетна людина, а тому, оскільки сам я твердо не знаю цього, ніколи не вдасться з'ясувати остаточно, чи я побачив світ, а правильніше, чи мене побачила на цьому світі моя дорога матуся в льоху, чи на горищі, чи в дровітні. Бо, як ведеться в нашому роду, мої очі були запнуті поволокою. Дуже невиразно пригадую собі певні звуки, що лунали навколо мене, — вурчання й пирхання, до якого мимоволі вдаюся і я, коли мене посідає гнів. Чіткіший, уже майже свідомий другий мій спогад: я сидів закритий у дуже тісному сховку з м'якими стінками, насилу зводив дух і з розпачу й страху жалібно нявчав. Зненацька я відчув, як щось сягнуло в той сховок і брутально схопило мене за шкірки. Це дало мені нагоду вперше відчути й застосувати дивовижну силу, якою мене обдарувала природа. Я миттю вистромив із своїх пухнастих передніх лапок гострі спритні пазури і вп'явся ними в те, що мене схопило й що, як я згодом дізнався, було людською рукою. Та рука витягла мене зі сховку й кинула додолу, і я відразу ж відчув два добрячі ляпаси по обох своїх що-

ках, на яких тепер, дозволю собі нагадати це, красуються показні баки. Рука, трохи подряпана, як тепер я можу зрозуміти, тією грою м'язів на моїх лапах, дала мені пару лящів, я здобув першу науку про моральні причини й наслідки, і якраз моральний інстинкт спонукав мене так само швидко ввібрати пазурі, як я їх щойно вистромив. Згодом цей мій хист вчасно вбирати пазурі справедливо визнано актом найбільшої галантності й чемності, а мою лапку прозвано «оксамитовою».

Як я вже сказав, рука мене кинула додолу. Та невдовзі після того вона знов узяла мене за голову й пригнула її донизу. Я тицьнувся писком у якусь рідину й почав хлєбтати її. Сам не знаю, як я здогадався, що треба робити, мабуть, допоміг якийсь природний інстинкт. Хлєбтати було напрочуд приємно. Тепер я знаю: то було молоко, і я, зголоднілий, удосталь напився його. Так, після моральної, почалася фізична наука.

Мене знов узяли, вже дві руки, набагато лагідніше, ніж перше, й поклали на теплу, м'яку підстилку. Мені ставало все краще й краще, і я почав виявляти своє внутрішнє вдоволення дивними, тільки моєму родові властивими звуками, які люди звуть досить приємним словом «мурчання». Так я робив швидкий, величезний поступ у освіті й вихованні. Яке щастя, який чудовий подарунок богів — мати змогу виявляти своє фізичне вдоволення звуками й жєстами! Спершу я мурчав, потім у мені прокинувся незрівнянний талант вишукано задирати хвіст, а далі й дивовижний хист одним-однісіньким слівцем «няв» віддавати радість і горе, захват і втіху, страх і розпач, коротше, усі почуття і пристрасті в їхніх різноманітних відтінках. Що варта людська мова проти цього найпростішого з усіх способу виявлення почуттів? Але вернімось до небуденної, повчальної історії моєї багатой на події юності!

Я прокинувся з глибокого сну і злякався: мене оточувало сліпуче сяйво. Поволока з моїх очей спала, я бачив!

Поки я звик до світла, а особливо до строкатого оточення, що відкрилося моїм очам, то з переляку кілька разів підряд з усієї сили чхнув. А проте за якусь мить я вже чудово бачив, так наче хтозна й відколи був видючий.

О вміння бачити! Це напрочуд гарна навичка, без якої взагалі було б дуже важко існувати в цьому світі! Щасливі ті високообдаровані особи, що так само легко, як я, навчилися бачити!

ЗМІСТ

ТОМ ПЕРШИЙ	3
Передне слово видавця	3
Передне слово автора	5
Передне слово автора, не призначене для друку	5
<i>Розділ перший</i>	
Радість буття. Місяці юності	6
<i>Розділ другий</i>	
Юнак пізнає життя. Бував і я в Аркадії	82
ТОМ ДРУГИЙ	176
<i>Розділ третій</i>	
Місяці навчання. Примхлива гра випадку	176
<i>Розділ четвертий</i>	
Корисні наслідки вищої культури.	
Місяці дозрілого чоловіка	284
ДОПИСКА ВИДАВЦЯ	346